

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 4 JANUARI 1961 - No. 2267

Alle assurantiën

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

KARTRO KARBON

LET OP DE GROTE VOORSPRONG OP
ALLE ANDERE KARBONSOORTEN.

CARBOREX

met SILICONOL-B

N.V. KARTRO

Kloveniersburgwal 47, Amsterdam-C.,
Tel. 22.33.11 (3 lijnen).

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Blijf bij — lees „E.-S.B.”!

machinebreuk- verzekering

Voorlichting en service
door een Nederlands bedrijf
met 60 jaar ervaring.

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de

Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.*

Point counter point

Nog stuwt de conjunctuur in ons land verder naar haar hoogtepunt. Het tempo van de stijging zwakt evenwel af en nadert nu de trendbeweging. Op zichzelf is dit de ideale toestand: volledige werkgelegenheid, stabiele prijzen, een redelijk saldo op de betalingsbalans en een geleidelijk stijgende welvaart. De wensdroom der economen, het stabiele en dynamische optimum, lijkt vervuld.

Ideale toestanden echter zijn momenten, geen duurzame vormen van ons bestaan. Al hebben wij het in totaal nog nooit zo goed gehad, onder de gave macro-economische schil werken micro-economische spanningen, groepsverlangens, persoonlijke tekorten. Gecumuleerd en zonder vast beleid kunnen zij de schil doen barsten.

Het schip op het strand, dat 1956 was, is ons daarbij een bruikbaar baken. De overspannen bouwmarkt, de schoksgewijze stijging der consumptie hebben zich tot dusver niet zo sterk herhaald. De investeringen blijven mede daardoor, ondanks hun van nature meer gegolfd verloop, beter binnen de perken. Niettemin stijgen de bestedingen sneller dan de produktie.

De internationale conjunctuur kenmerkt zich door een gecompliceerd patroon van stromingen, waarin draaikolken kunnen ontstaan. Op het continent van West-Europa gaat de expansie door met het risico van overspanning. Engeland echter aarzelt, Amerika glijdt naar een vooralsnog lichte recessie. De nieuwe landen zijn afhankelijk en instabiel. Sowjet-Rusland komt sterker opzetten als economische macht. Deze tegenstromen kunnen elkaar in meerdere of mindere mate neutraliseren; zij kunnen ook door de scherpte van hun tegenstelling tot een breuk in de economische ontwikkeling leiden. Een aanleiding temeer om enerzijds het nationale verloop in de hand te houden, anderzijds klaar te staan, een wisseling in de conjunctuur op te vangen.

De landen der Gemeenschappelijke Markt leggen in periodiek overleg de grondslag om dit actieve conjunctuurbeleid gezamenlijk te voeren. Internationaal is dit van betekenis, omdat aldus een der belangrijkste economische krachtcentra in de wereld gecoördineerd bestuurd kan worden. Nationaal is het noodzakelijk, omdat de liquidatie der economische grenzen de onderlinge afhankelijkheid vergroot en het bereik der nationale politiek beperkt. Primaire voorwaarde voor het welslagen ener coördinatie is echter, dat er iets te coördineren is of m.a.w. dat nationaal een effectief conjunctuurbeleid wordt toegepast. Dit nu is nog in te beperkte mate het geval. Technische onvolkomenheden en economische machtsverhoudingen spelen daarbij een rol. Bovendien belemmeren nationale

fase- en structuurverschillen een exacte afstemming. Intussen is deze samenwerking, gepaard met de vrijmaking der grenzen, voor de eenheid van het Westen van groot gewicht.

Zij vormt derhalve ook een centrale doelstelling van de nieuwe Atlantische Organisatie, de O.E.S.O. Haar fundament, het vrije verkeer, bleef echter in dit nieuwe kader onbepaald. De kunstmatige splitsing tussen Zes en Zeven in Europa kwam geen stap nader tot haar oplossing. De versnelling der integratie, voor de Gemeenschappelijke Markt zelf een krachtige stimulans, spitst de tegenstelling eerder toe.

De landbouwcontroversen zal in het Atlantische verband een groter struikelblok blijken dan zij in Europa zelf reeds is. In Benelux en E.E.G. kan de ontwikkeling er met meer of minder moeite aan voorbijgaan, de naaktheid van de status quo nauwelijks verhullend. De Europese landbouwbescherming stelt de landen overzee evenwel voor ernstige afzetproblemen. Handhaving van bestaande handelsstromen zou hier althans een minimumoplossing zijn.

Wij denken nog in te beperkte geografische termen. Hoezeer de Gemeenschappelijke Markt de industriële expansie der betrokken landen activeert, haar politieke basis is te smal. Dit feit drijft haar, mede uit zorg voor de onderlinge samenhang, in een geforceerd isolement, waarvan de agrarische autarkie een bedenkelijke uiting is. Aan de andere zijde is het gevaar niet denkbeeldig dat Amerika, beducht voor het verlies van zijn economische suprematie, zich weer meer op zichzelf terugtrekt. Daartussen bevindt zich het Britse Rijk, gepreoccupeerd met zijn eigen problemen passief de loop der dingen afwachting. De drie zuilentheorie is als richtsnoer voor de organisatie van het Westen van den beginne af defect geweest. Tegenover de onweerstaanbare opkomst der massieve blokken in het Oosten en de onrust der neutrale landen kunnen Klein-Europa, de Commonwealth en de Verenigde Staten zich de luxe van verdeeldheid niet meer permitteren. Wij lijken economisch te zeer bezig de laatste oorlog weer opnieuw te winnen. Niets minder dan een open gemeenschap van het Westen is vereist om het historische getij in de goede richting te keren. De O.E.S.O. schept daartoe een forum, doch ook niet meer dan dat.

De dwang der feiten doet zich echter voelen. Hoezeer de strijd der sentimenten, meningen, belangen telkens tot beperkte compromissen dwingt, er is beweging. Wat vandaag niet mogelijk blijkt, spreekt morgen voor zichzelf. Vanzelf gaat dit intussen niet. Het O.E.S.O.-forum noodt dan ook tot levendige bedrijvigheid.

's-Gravenhage.

G. BROUWERS.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Point counter point, door Prof. G. Brouwers	3	Economische publicistiek, door Drs. G. de Bruyn . .	9
Wat de mens ons waard is, door R. Fentener van Vlissingen, psychiater	4	Waarheen met de mosselcultuur? door T. Marseille	12
Woningbouw in Europa, door Dr. H. Umrath	7	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	13

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichein; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Wat de mens ons waard is

De veelheid van mogelijke gezichtspunten verhuult vaak de kern. De praktijk des levens daarenboven getuigt gemeenlijk van een onbeschrijflijke platvloersheid, welke geheel het tegendeel is van hetgeen men hartverheffend pleegt te noemen. Vaklieden zijn er sterk in, burchten op te bouwen voor de competenten. Wij maken dan zelf uit wie wij competent achten, wie wij het recht van spreken toekennen, en zo bepalen wij van tevoren naar wie wij zullen luisteren, en zeven wij hetgeen wij zullen horen. Daarenboven bezitten wij de faculteit, het ongewenste niet te verstaan. Dat is geen onvriendelijkheid, maar een constatering van een feit. Het geldt voor medici, het geldt voor economen, en het is nodig het als angstaanjagend feit rustig onder het oog te zien.

„After graduation from Columbia University, Mr. Packard worked first for a Boston daily and later for Associated Press and Collier's". Na het verschijnen van twee boeken, duidde men hem aan als een succesvol journalist. Zowel „The hidden persuaders" als „The status seekers" moet ik genoegzaam bekend veronderstellen. Op zijn onlangs verschenen derde boek, getiteld „The waste makers", waarop in dit blad reeds de aandacht is gevestigd ¹⁾, wil ik echter in dit artikel nader ingaan.

Het gaat er niet om een uittreksel te produceren, noch om een uiteenzetting van een leek over het werk van een andere leek. Waar het om gaat is de diepe verontrusting die zich van ons meester moet maken wanneer wij de feiten bezien die Vance Packard ons presenteert. Hij doet dit niet als de succesvolle man die wederom een „best seller" moet produceren om zijn gestegen levensstandaard te kunnen continueren, maar vanuit een bewegende die — beducht voor de preektoon — op bezwerende wijze de angstaanjagende feiten optast en de lezer ertoe zoekt te brengen zich persoonlijk verantwoordelijk te gaan voelen voor hetgeen zich om hem en in hem afspeelt.

Noodzaak is een gevaarlijk woord. Wij allen weten dat nood wet breekt, en ook weten wij zeer wel dat niet de wet het hoogste in het leven is. Met de gebroken wet kunnen wij in veel gevallen wel vrede hebben, maar de aanbidding van de noodzaak is een ander ding. Gemakkelijk accepteren wij het moratorium van zedelijke waarden, gemakkelijk buigen wij voor de bittere werkelijkheid. Hooguit geven wij uiting aan ons onbehagen door tegen een vriend te zeggen: Persoonlijk is het me ook niet sympathiek, maar ja wat wil je! Degeen die zo spreekt is er dan welhaast immer van overtuigd dat de ander zal knikken en zich dan zal buigen voor de harde werkelijkheid. In ons erkennen van de noodzaak, op de wijze waarop wij dat gewend zijn te doen, ligt ons zwichten opgesloten. Men kan nu eenmaal geen heldendom eisen, en de praktijk des levens weet altijd het behoud van het leven hoger te

stellen dan het riskeren ook maar van het levensverlies, aldus gladweg negerend hetgeen de meesten op zondagen met instemming savoureren maar niet wensen te verstaan.

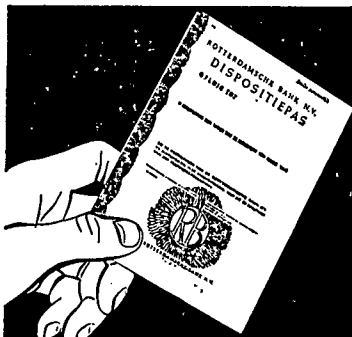
Niet het behoud is de hoogste levenswet, maar het offer. Dat is geen pathetiek, geen religieus gedoe, maar levensfundament, zoals de ervaring met velen, die te pletter liepen op de hardheid van het bestaan, heeft doen verstaan. Het eisen, dat zo algemeen verkondigd wordt als consequentie van „recht hebben op", is wel krachtig en machtig, maar blijkt een levensgroot obstakel om tot een werkelijk contact met die ander te komen. Het wordt een kwestie van touwtrekken, een krachtpatserij — al dan niet gelaarveerd door wetsartikelen en overeenkomsten — doch brengt ons als resultaat immer slechts ijskoude wapenstilstand, nimmer hartverwarmende vrede.

Ons uitgangspunt heeft de nauwste relaties met het resultaat dat wij te zien krijgen. Wellicht is een voorbeeld ter verduidelijking gewenst. Wanneer men als medicus geleerd heeft betekenis te moeten toekennen aan een bepaalde stof in het bloed, dan zal men in veel situaties pas tevreden zijn wanneer men ook van deze patiënt de concentratie van die stof heeft kunnen laten bepalen. Belangwekkend is dan niet in de eerste plaats meer de nood van de patiënt, neen, belangwekkend worden dan gemakkelijk en geleidelijk de inzichten die de onderzoeken opleveren omtrent die merkwaardige substantie, waarbij de patiënt verwordt tot de apparatuur die de substantie maakt volgens een nog te ontraadselen procédé. Geheel hetzelfde echter geldt, wanneer wij de hallucinaties of wanen van een patiënt bezien als merkwaardige producten, welke te ontraadselen zijn, maar niet meer als uiting van de onpeilbaar diepe nood van de medemens. Wij kunnen dan zonder enige deernis of bekommerdheid naar de ander uren, wij bezien de ander als ware hij een insect. Dat noemt men objectiveren, tot voorwerp maken. Is het dan wonder dat de patiënt zich benadeeld, ja bedrogen voelt door onze deskundigheid, onze onmenselijke deskundigheid?

Prof. Querido uit Amsterdam, hoogleraar in de sociale geneeskunde, schrijft zo terecht in een recente publikatie: „Godshuizen en gasthuizen", uitgave Querido 1960, dat het *research*-ziekenhuis niet anders dan als wanprodukt kan worden aangemerkt. „Immers het *research*-ziekenhuis stelt het onderzoek primair en hierin ligt een principiële fout. In een ziekenhuis mag en kan slechts één element centraal gesteld worden, namelijk het belang van de patiënt. Hoe belangrijk het wetenschappelijk onderzoek ook mag zijn, ook voor de zieke nu en in de toekomst, het welzijn van de patiënt mag hieraan niet worden opgeofferd. Wordt het onderzoek centraal gesteld, dan kan het niet anders dan dat de patiënt op de tweede plaats komt. Vandaar naar de proeven op mensen is maar een stap" (blz. 144—145).

Geheel hetzelfde geldt voor de economie. Zozeer wij allen als mensen verantwoordelijk zijn voor de wijze waarop de vaklieden in de samenleving hun medisch

¹⁾ Zie: „Consumptiestimulering door verspilling" door Drs. M. Hart in „E.-S.B." van 23 november 1960, blz. 1115.

Uw bankrekening is **nu** overal binnen uw bereik met de

dispositiepas

van de

ROTTERDAMSCHER BANK

325 vestigingen in Nederland

(advertentie)

beroep opvatten, zozeer wij gehouden zijn te protesteren wanneer men ons in naam der wetenschap wil onderwerpen aan hoogst belangwekkende experimenten, welke echter afwijken van en voorbijgaan aan ons persoonlijk belang in diepste zin, zozeer ook zijn wij gehouden op te staan, wanneer wij leren inzien dat wij elkaar verminken door slechts producent en consument in elkaar te zien en het menselijke te beschouwen als een kwestie van vrijetijdsbesteding, als luxe, franje en ornament, niet meer als basis.

Daarin ligt de volstrekte rechtvaardiging van de harte-kreet van Vance Packard. En het feit dat men technische tekortkomingen kan en zal constateren, bewijst niets ten nadele van de authenticiteit van de „cri de coeur” — wel echter veel omtrent de instelling van hem die het hoort en wetenschappelijk onderzoekt op zijn merites — voor en aler zich open te stellen voor de achtergrond van diepe verscheurdheid, waaruit dit opklinkt.

Als ons uitgangspunt in de economie wordt gevormd door de goederen en diensten, die uitgewisseld worden, dan kan onze economie net zo goed gelden voor de pinguïns, de bavianen, of de robots. Niet *wie* produceert en *wie* consumeert, noch ook *wie* diensten verleent staat centraal maar dat er produktie, consumptie en dienstverlening *is*. Deze „matter-of-fact”-houding schijnt bijzonder adequaat te zijn, is zeker alom verbreid — al dan niet met betuigingen van spijt als wij „entre nous” zijn — maar zal meer en meer blijken de radicale ontmenselijking, bestialisering en robotisering op te roepen en te onderhouden.

Het boek van Vance Packard is veel-betekend, en in wezen onweerlegbaar, al kan men nog zoveel bezwaar hebben tegen allerhande opmerkingen en mededelingen. Er is echter moed voor nodig om een rampspoedige ontwikkeling onder het oog te zien, zonder te vluchten in defaitisme, relativisering of radicale ontkenning. De machteloosheid die het individu ervaart is één van de remmen voor ons, omdat wij ons afhankelijk stellen van hetgeen wij er „voraussichtlich” aan menen te kunnen doen. Wij kunnen simpelweg bewijzen dat het als individu „toch geen steek helpt”, of dat — dierbaarder nog, maar niet minder onzuiver — „een klein landje als Nederland nu eenmaal niet opkan tegen de wereldmachten”. Het is verraad om eerst te trachten het nuttig effect te berekenen en vervolgens te besluiten dat men de drenkeling te gelegener tijd wel zal bijstaan. De drenkeling vraagt onze hulp *nu*. En — het gekste nog — wij zien niet hoe wij in wezen zelf drenkeling zijn!

De cyclus der produkten wordt bestudeerd, gestimuleerd, met alle middelen, tot elke prijs. Want de vergrote omzet zal volautomatisch zegen brengen, de zegen van méér geld, méér vrije tijd, méér pk's per man, meer eenzaamheid en meer doelloosheid. De reclame dient alleen ons welbegrepen eigenbelang, en zonder dat zouden wij slechts strompelende stumperds zijn, snakkend naar enig levensperspectief. Welbeschouwd is het dan ook een aanfluiting zo schrikbarend primitief het toeging in het Israël van weleer, en een naïveteit zonder weerga dat wij nog pretenderen ons te richten naar hetgeen geboekstaafd werd uit die periodé van achterlijkheid en onvermogen. Neen, de sfeer van de heiligen uit de wereldgeschiedenis is gevaarlijk, ondermijnend voor de veelgeprezen gezonde economische opvattingen onzer dagen.

Indien men deze opvatting als somber en gechargeerd meent te moeten verwerpen, leze men allereerst Packards boek, omtrent de algemeen aanvaarde benaderingswijze van het probleem van de omzet. Terecht signaleert Packard het rechtstreekse verband tussen mensen die steeds meer egocentrisch en hedonistisch zijn, steeds minder rijpen en steeds impulsiever zijn, steeds meer moeite hebben om zich nog iets te voelen, en een acceptering van een bepaalde gedragspatroon in zaken. De opvatting in „zaken” is doorslaggevend voor onze opvatting van de medemens, voor ons ouderschap en ons partnerzijn. Zolang wij in zaken het zakelijke denken laten zegevieren zullen wij zien dat onze menselijke relaties verzakelijken, dat het allemaal vervreemdt van elkaar en dat de enige band nog die is van het „wat word ik er wijzer van”, de modern-Nederlandse uitdrukking voor materieel voordeel.

Men kan niet straffeloos dreinen in advertenties en slogans, dat het leven vreugdevol kan worden als wij een kierewiet kopen, totdat iedereen ervan voorzien is, om vervolgens te gaan vertellen dat het zo'n heerlijk gevoel is óók een kierewiet op zolder en in de kelder te hebben. De lastige kinderen zullen lastiger worden; men kan trachten ze om te kopen en te sussen met een junior kierewiet, maar het zal niet baten. Wat kinderen behoeven, is niet het speeltuig, en niet de calorieën-zonder-meer. Belangrijker dan hygiëne, kleren en calorieën is de aandacht, de werkelijke liefde van de opvoeders. Deze echter is onbaatzuchtig, niet verwennend, niet beschroomd het kind veel te onthouden wat voor zijn menswording alleen maar giftig genoemd kan worden.

Twee Amerikanen besluiten een artikel met de wel markante zin: „As a nation we seem to have a syndrome characterized by atrophy of the will, hypertrophy of the

ego and dystrophy of the intellectual musculature" ²⁾. Dat is niet uit somberheid geschreven maar uit werkelijkheidszin. Het zou allemaal moeilijk zijn maar niet een gevoel van hopeloosheid oproepen, wanneer men de overtuiging mocht hebben, dat het beschouwd moest worden als een gevaarlijke ontwikkeling, welke echter doorzien werd en tegemoetgetreden met alle kracht en bezieling die denkbaar is.

Wat echter is het geval: deze verwording wordt systematisch gekweekt. Maar men kan zich niet beklagen over stijgende jeugdcriminaliteit, verminderde offerbereidheid en toenemende verslavingen op elk gebied, wanneer men de sfeer, waaraan dit alles ontspruit, oproept en versterkt. Weliswaar behoeft men niet het boek van Packard te lezen om alreeds deze conclusie te trekken, maar zeker is wel dat zij die het lezen, zich beslist niet meer aan de conclusie zullen kunnen onttrekken. Dan kan men gerieflijk verraad plegen door diep te zuchten en te zeggen: „het is nu eenmaal zo, ik kan er toch niets tegen uitrichten". Dat moge begrijpelijk zijn, maar het blijft desalniettemin verraad. En het is een vreemd verschijnsel, dat veel van hetgeen in de oorlog direct doorzien werd als halfheid en verraad, in het heden als werkelijkheidszin wordt aangemerkt.

Niet protestacties, petities, handtekeningenverzamelingen of betogingen kunnen helpen. Dat geeft alleen de illusie van hulp, en de vrijbrief voor de deelnemers, er nu tenminste wat aan gedaan te hebben. Het komt dan in de pers, en dat menen wij al belangrijk te zijn, wij met ons letterfetichisme, en onze beïnvloedingswaan. Zelden wordt doorzien hoe de tegenactie gedragen wordt en zich laat bepalen door precies hetzelfde wat men zegt te verfoeien. Een „declaration of rights" maakt ons persoonlijk niet menselijker en offervaardiger, maar wel geeft het ons een schijnheilig aureool en een pseudo-claim op anderen.

Altijd wanneer en zolang wij het economisch principe verheffen tot laatste basis van handelen, als enig verantwoord basis, zal de medemens pas voor ons bestaan voor zoveel dat principe het gedooft. Medemenselijkheid is dan een tweederangs goed. Vroeger of later zal blijken wat de implicaties van een dergelijke keuze zijn. Het weloverwogen en bewust vergassen van de Duitse geesteszieken vanaf september 1939, werd wel gerealiseerd door een boosaardig regime, maar was de consequentie van spreken en schrijven, gedurende tientallen jaren, over mensen en mensenlevens als ware het dood materiaal. Een vooraanstaand hoogleraar in het strafrecht kon in het jaar 1920 in samenwerking met een al evenzeer vooraanstaand psychiater schrijven over: „Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens" (Karl Binding en Alfred Hoche) en een Nobelprijswinnaar van grote en brede visie op veel zaken buiten zijn laboratorium, de medicus Alexis Carrel, kon in een wereldberoemd boek — „L'homme et l'inconnu" — eveneens een lans breken voor dergelijke handelingen met het mensen „materiaal". Geregeld kan men ook in het heden beluisteren hoe hoogleraren in de geneeskunde en andere medici over patiëntmateriaal spreken zonder dat iemand er aanstoet aan neemt. Men gaat dan geleidelijk zien dat er een samenhang bestaat tussen het beschikken over mensenlevens en de

levensvisie. Deze samenhang is gegeven in het „objectiveren"! In het objectiveren wordt afstand gedaan van het unieke, het volstrekt onherhaalbare. Het wordt dan een rekensom, een puur zakelijk en abstract ageren, een onverantwoordelijk spel. Men kan en mag niet verwachten dat de geneeskunde menselijk gericht en „geladen" is, terwijl de benadering van de medemens in andere sectoren zich steeds sterker ontwikkelt in de sfeer van insectenbehandeling en insectenbestrijding.

De grote waarde van het boek van Packard ligt dan ook daarin dat hij de strikt zakelijke feiten weergeeft die de ontwikkeling der dingen en de denkrichting weerspiegelt. Wij hebben daarin onszelf te herkennen. Alle specialistische benadering van de mens is een vermindering. Mogen wij dat in zijn algemeenheid al niet willen inzien, het wordt maar al te duidelijk wanneer wij onze naasten eens gaan bezien vanuit het standpunt van: de bedrijfsleider, de procuratiehouder, de belastinginspecteur, de preventieve geneeskunde, de schoenmaker, de wijnleverancier of de banketbakker. Wie ooit aan een loket gestaan heeft, en onverrichterzake moest afdeinen, hoewel hij waarlijk meende geholpen te moeten worden, weet wat specialistische benadering altijd in meerdere of mindere mate moet betekenen. De meest hardnekkige verdedigers van het „loket" als levensrealiteit — hoe ook te betreuren — zullen weigeren hun familieleden via het loket te benaderen! Dat zegt wel wat! Verstaan wij hoeveel het wel zegt? Het zegt dat wij „eigenlijk" de loketbenadering als een verraad ervaren van de medemenselijkheid. Maar wij zwichten, omdat het — zoals wij dan elkaar en onszelf vertellen — werkelijk niet anders kan.

Wij staan voor de keuze. Doorgaan in de koers zoals die — al dan niet met een pijnlijk gezicht — geaccepteerd wordt en kras en onontkoombaar beschreven door Packard, of ieder het zijne bijdragen op de plaats waar hij gesteld is om deze onophoudelijke verloochening van de mens te laten ophouden. Iedereen heeft elke dag daartoe ruimschoots gelegenheid. Een waardevol richtsnoer is hetgeen een leermeester in de geneeskunde zijn studenten meegaf: indien u aarzelt over een ingreep, een medicament of een operatie, stel u dan voor of u het zoudt doen indien de patiënt uw vader, zuster of zoon was. Indien u dan niet aarzelt, ga gerust uw gang". Dat is in feite niet anders dan de variatie op de vraag, die in de titel van dit stuk opklinkt.

Wonderlijk is de angst voor halfzachtheid; het woord „ethisch" schijnt een beschuldiging in te houden, en wij rijden liever met een bulldozer over elkaar heen dan de verdenking van kwalijke zachtheid op ons te laden. Dat alles natuurlijk zolang het ons mogelijk is. Er komt soms een ogenblik waarop een mens weet: en nu is het uit. Niet als een voornemen om zoet en braaf te zijn, maar als een weigering door te gaan met versjacheren hetgeen heilig is. De medemens in al zijn anonimiteit en tekortschieten is mens. De vraag is niet, of ons dat aangenaam is of niet, maar de vraag is of wij het erkennen en bereid zijn er onze consequenties uit te trekken. Als Packard's boek als „eye-opener" werkt, door zijn onomstotelijke nuchterheid en ontbreken van vroom gepraat, dan kan het intensief lezen en doordenken van het boek, als uiting van onze handel en wandel niet anders dan zegenrijk blijken. Er is namelijk wel veel onrust en angst in de wereld, maar wij vergeten vaak en gemakkelijk dat er een uiterst heilzame onrust bestaat. Wee ons als wij dan naar de tranquillizer grijpen!

Rotterdam.

R. FENTENER VAN VLISSINGEN.

²⁾ „Ons volk schijnt een symptomencomplex te vertonen, gekenmerkt door wilsatrofie, hypertrofie van het Ik en disharmonische ontwikkeling van de intellectuele vermogens". H. H. Remmers en H. Radler: „Scientific American 198", juni 1958, blz. 25.

Schrijver bespreekt in dit artikel het E.C.E.-rapport: „European housing trends and policies in 1959”. Dit rapport bevestigt — zegt schrijver vooraf — dat met name op sociaal-economisch terrein het werk van de woningbouwcommissie nadelig wordt beïnvloed door het feit, dat het secretariaat telkens weer moet trachten de nogal lange tenen van bepaalde regeringen te ontzien. Aandacht wordt geschonken aan de woningproductie, het woningbouwbeleid, de woninggrootte, de overheidssteun, de ontwikkeling van de bouwkosten en van de grondprijzen, de behoefte aan bouwarbeiders, de huren in relatie tot de inkomens, en aan de ruimtelijke ordening. Hoewel in sommige landen het „statistisch woningtekort” min of meer tot het verleden behoort, is in vele gevallen regionaal het evenwicht tussen vraag en aanbod ver te zoeken en bestaan voor bepaalde bevolkingsgroepen en t.a.v. bepaalde typen van woningen overal nog grote tekorten. Daarnaast bestaat de toenemende noodzaak tot krotopruijing en sanering van stadskernen. Van een mogelijkheid tot inkrimping van de woningproductie kan daarom geen sprake zijn. In de meeste landen zou het probleem juist krachtiger moeten worden aangepakt.

Woningbouw in Europa

Het jaarverslag van het Woningbouwcomité van de Economische Commissie voor Europa der Verenigde Naties bevat altijd belangrijk materiaal voor de toetsing van het nationaal woningbouwbeleid. Vandaar, dat het wenselijk zou zijn dat deze publikatie iets eerder zou kunnen verschijnen dan nu het geval is, d.w.z. laat in het op de verslagperiode volgende jaar.

Helaas maakt de structuur van de Verenigde Naties dit niet mogelijk, want voordat het rapport voor publikatie wordt vrijgegeven, moeten de regeringen van alle betrokken landen de inhoud goedkeuren. Het is duidelijk, dat deze procedure, waarbij het eerste ontwerp omstreeks juni in het Comité wordt besproken, een aantal moeilijkheden oplevert, met name voor een secretariaat, dat de voorkeur zou willen geven aan kritische beschouwingen boven een min of meer kleurloze opsomming van statistische gegevens. Maar telkens weer blijkt, dat in bepaalde lid-staten van de Verenigde Naties de regering niet alleen het beleid maar ook de mate van kritiek bepaalt die op dit beleid mag worden uitgebracht.

Het jaaroverzicht 1959¹⁾ bevat dan ook een aantal kritische opmerkingen t.a.v. de woningbouwpolitiek in het vrije gedeelte van Europa, terwijl de beoordeling van de situatie in de communistische landen en met name in de Sowjet-Unie veel minder ver gaat dan men na de studiereis, die het Comité in 1959 in de U.S.S.R. heeft gemaakt, mocht verwachten. Toen werd immers van vele kanten opgemerkt, dat de grootte en de kwaliteit van de met behulp van sterk geïndustrialiseerde bouwsystemen tot stand gekomen zeer grote aantallen woningen veel zo niet alles te wensen overlaat. Nu van 1958 op 1959 de woningproductie in de Sowjet-Unie opnieuw met 13 pCt. gestegen is en dientengevolge met 14,4 per 1.000 inwoners aan de spits staat, zou een vergelijking ten opzichte van de bewoonbaarheid niet zonder betekenis zijn.

Aan het onderwerp „Type en grootte van de woning” t.a.v. West-, Centraal en Zuid-Europa zijn bijna twee volle

bladzijden gewijd, terwijl voor heel Oost-Europa met tien regels wordt volstaan. Voor de Sowjet-Unie ontbreken bovendien cijfers betreffende het aantal vertrekken, zeker een van de meest belangrijke gegevens, voor een objectieve vergelijking van de prestaties. Het secretariaat heeft daarom met de volgende opmerking moeten volstaan: „In de Oosteuropese landen leggen de woningbouwprogramma's in het algemeen de klemtoon op een zo hoog mogelijk opgevoerd aantal woningen met een minimale oppervlakte per eenheid”.

Wij meenden deze opmerkingen aan de eigenlijke bespreking van het rapport vooraf te moeten laten gaan omdat het verslag op dit punt eens te meer bevestigt, dat met name op sociaal-economisch terrein het werk van het Comité nadelig wordt beïnvloed door het feit, dat het secretariaat telkens weer moet trachten de nogal lange tenen van bepaalde regeringen te ontzien.

De situatie in West- en Centraal Europa.

Hoewel over het algemeen de trend in de industrielanden van West- en Centraal Europa op een zekere stabilisatie wijst, geven enkele landen wederom een vooruitgang te zien. West-Duitsland heeft na de inzinking in 1958 met 10,5 per 1.000 inwoners in 1959 weer een peil bereikt, dat, met name gezien tegen de achtergrond van een langzaam oplopend aantal grotere woningen, er wezen mag. Ook Zweden slaat met 9,4 per 1.000 inwoners een indrukwekkende figuur. Al neemt hier het aantal kamers slechts aarzelend toe, t.a.v. de uitrusting staat de Zweedse woning nog altijd aan de spits.

Nederland en Noorwegen volgen met resp. 7,4 en 7,5 per 1.000 inwoners. Voor ons land betekent dit een achteruitgang tegenover 1957 en 1958; zoals bekend, wordt dit door het Ministerie als een stabilisatie op iets lager peil beschouwd. Gezien onze bevolkingsaanwas — uniek in West-Europa — en de noodzaak tot krotopruijing zou men zich kunnen afvragen, of deze stabilisatie „naar beneden” juist is; het E.C.E.-rapport laat zien, dat in de meeste landen eerder van stabilisatie „naar boven” sprake is.

¹⁾ „European housing trends and policies in 1959”, Doc. ST/ECE/Hou I, Genève 1960.

Voor Frankrijk is de opgaande lijn bijzonder opvallend. Met 320.400 nieuwe eenheden is voor het eerst het „magisch getal” van 300.000 overschreden, dat nog enkele jaren geleden als een wel noodzakelijk maar haast onbereikbaar doel werd beschouwd. Per 1.000 inwoners betekent dit 7,1 woningen, waarmee Frankrijk tot de topgroep kan worden gerekend. Wat de grootte betreft, overwegen de woningen met 3 en 4 vertrekken, waarbij keukens alleen als vertrek worden gerekend, indien de oppervlakte ten minste 12 m² bedraagt.

Zwitserland en Denemarken hebben de produktie van 1958 op 1959 belangrijk verhoogd en wel van resp. 5,0 op 6,8 en van 4,6 op 5,8 per 1.000 inwoners. Vergeleken met 1957 betekent dit echter, dat Denemarken stabiel is gebleven en dat Zwitserland nog belangrijk beneden het peil van 7,6 per 1.000 inwoners blijft. Hetzelfde geldt voor Groot-Brittannië (1957: 6,0; 1958: 5,4; 1959: 5,5). Oostenrijk en België vertonen een grote mate van stabiliteit rondom het betrekkelijk lage peil van 5 per 1.000 inwoners.

Italië geeft een gestadige vooruitgang te zien; bijna 300.000 nieuwe woningen (6,5 per 1.000 inwoners) is, vergeleken bij vroegere jaren, niet ongunstig. Gezien de grote behoefte en gezien het feit, dat een niet onbelangrijk aantal te dure nieuwbouwwoningen leeg blijft staan, geven deze cijfers evenwel waarschijnlijk een geflatteerd beeld van de situatie.

Ten aanzien van overig Zuid-Europa, d.w.z. Griekenland, Portugal, Spanje, Turkije en Zuidslavië, moet worden geconstateerd, dat de produktie aan de zeer lage kant ligt; dat geldt ook — ondanks het op zich zelf hoge cijfer van 6,5 per 1.000 inwoners — voor Griekenland, omdat een groot gedeelte van deze „nieuwbouw” uit kleine behuizingen zonder enig comfort bestaat. Deze zijn namelijk bij wijze van „self-help” door keuterboertjes in elkaar getimmerd. Van de rest zegt het rapport, dat het hier meestal om luxe woningen gaat. Zodoende is de huisvesting van de Griekse bevolking in het algemeen bijzonder slecht te noemen.

Een krachtige woningbouwpolitiek noodzakelijk.

Dit geldt ook voor de andere landen van Zuid-Europa; de vooruitzichten voor verbetering zijn miniem, terwijl het aantal bewoners per vertrek 50 pCt. en in sommige gevallen belangrijk hoger boven dat van West- en Centraal Europa ligt. Dit neemt niet weg, dat ook t.a.v. het meer fortuinlijke gedeelte van Europa geen reden tot voldoening bestaat. Op het eerste gezicht zou men tot de conclusie kunnen komen, dat in sommige landen de woningvoorraad in verhouding tot de behoeften van de totale bevolking min of meer tevredenstellend is, of — in de in Nederland gebruikelijke vaktermen vertaald — dat het „statistisch woningtekort” min of meer tot het verleden behoort! Hiertegenover stelt het rapport, dat in feite in vele gevallen regionaal het evenwicht tussen vraag en aanbod ver te zoeken is en dat voor zekere bevolkingsgroepen en t.a.v. bepaalde typen van woningen overal nog grote tekorten bestaan. Voegt men hier nog bij de steeds groter wordende noodzaak tot krotopruijing en sanering van stadskernen, dan komt men tot de conclusie, dat vrijwel elk land nog met een omvangrijk woningprobleem te worstelen heeft. *Van een mogelijkheid tot inkrimping van de woningproduktie kan daarom ook geen sprake zijn; integendeel, in de meeste landen zou het probleem krachtiger dan tot nu het geval was, moeten worden aangepakt.*

Woninggrootte.

Indien men vooronderstelt, dat een woning met 4 vertrekken — 2 slaapkamers dus — het uiterste minimum voorstelt voor een gezin, dan kan worden geconstateerd, dat ten westen van het IJzeren Gordijn in het algemeen meer dan de helft van de nieuwbouwwoningen aan deze vereiste voldoet. Voor zover er gegevens ter beschikking staan, vallen er slechts Denemarken, Griekenland, Finland en Oostenrijk buiten. In de communistische landen zijn 3 vertrekken vaak met meer dan 50 pCt. vertegenwoordigd. Wil men dus meer dan 1 slaapkamer hebben, dan komt een woonkeuken of zitslaapkamer (of beide) eraan te pas.

In Zuidslavië bestaat meer dan 80 pCt. van alle nieuwe eenheden uit niet meer dan 1 of 2 vertrekken. In Griekenland geldt dit voor meer dan 70 pCt. en in Oostenrijk, dat bekend staat om het hoge percentage (te) kleine woningen, nog steeds voor meer dan 50 pCt. Nederland en Ierland staan aan de top: hier heeft ongeveer 95 pCt. van de nieuwe woningen 5 en meer vertrekken. Ook België, Groot-Brittannië en Zwitserland bouwen in het algemeen ruime woningen. Wel dient hierbij te worden aangetekend, dat in Engeland en Wales sedert 1957 buiten de „nieuwe steden” en de krotopruijingsgebieden slechts eenheden met 1 slaapkamer rijkssubsidie ontvangen. Hierdoor wil men de doorstroming bevorderen. Immers, door aan oudere echtparen kleine, moderne woningen tegen lage huur ter beschikking te stellen, krijgt men grotere woningen voor jonge gezinnen met kinderen gemakkelijker vrij. Van 1957 op 1959 is het percentage woningen met 1 slaapkamer dan ook van 8 tot 21 van de totale nieuwbouw gestegen.

Overheidssteun.

Hoewel in een aantal Westeuropese landen de subsidiepolitiek verandering heeft ondergaan, moet worden geconstateerd, dat over de gehele linie gezien de overheidssteun meestal nog van grote betekenis is. Volgens tabel 5 van het E.C.E.-rapport blijkt voor de meest belangrijke landen de situatie als volgt te zijn:

Nieuwbouw door de Overheid of met overheidssteun (excl. belastingfaciliteiten) in pCt. van alle nieuwgebouwde woningen

	1957	1958	1959
Ierland	100	100	100
Nederland	95	97	97,5
Zweden a)	95	94	94
Frankrijk	92	91	91
Denemarken	92	84	76
Verenigd Koninkrijk	58	53	45
West-Duitsland b)	52	51	53
België	43	32	44
Italië b)	19	—	—

a) Bron: Bygginformation, 1960, no. 8.

b) Belastingfaciliteiten soms zeer belangrijk.

In Groot-Brittannië en Noord-Ierland gaat het hierbij bijna uitsluitend om woningen, gebouwd door lagere publiekrechtelijke lichamen. Ook in gevallen waar deze voor nieuwbouwwoningen geen toezegging voor een jaarlijkse rijksbijdrage krijgen, gaat de subsidiëring door. De middelen worden uit de totale subsidiepool geput, aangezien bij huurverhoging reeds bestaande bijdragen niet worden verminderd. De gemeenten ontvangen dus gedurende 60 jaar (bijv. 1920 tot 1979 of 1950 tot 2009) jaarlijks de oorspronkelijk per woning toegekende bijdrage. In de praktijk betekent dit, dat men bijv. de huren laag houdt van in 1959 gebouwde woningen met behulp van

Enkele pleidooien voor de opneming van de reclame in het hoger economisch onderwijs doen schrijver deze wens in ruimer verband bezien. Niet alleen de reclame, maar ook de public relations en de bedrijfsvoorlichting, die in communicatie-organen zoals de pers, de radio, de film en de televisie tot uiting komen, worden van steeds meer belang in onze samenleving. Die activiteiten zouden samen als economische publicistiek kunnen worden onderwezen. Deze is een onderdeel van de publicistiek of openbare communicatie. Er bestaan op „middelbaar” peil reeds vakopleidingen voor reclame en journalistiek — voor de laatste aan twee aan universiteiten verbonden instituten — ten dienste van jonge mensen, werkzaam in de praktijk. Voor public relations bestaat een inleidende cursus als stap naar een vakopleiding. Bij een verdere ontwikkeling tot hoger onderwijs in de economische publicistiek kan de sociologie, reeds thuis aan universiteiten en economische hogescholen, naast andere sociale vakken nuttige diensten bewijzen. De studie in de economische publicistiek zou, evenals die van artsen en ingenieurs, met een praktijkfase moeten worden afgesloten.

Economische publicistiek

„In het reclamebedrijf zijn nu al zoveel wetenschapsmensen werkzaam en er worden zoveel methoden van wetenschap toegepast, dat het hoog tijd wordt dat de wetenschap der reclame op academisch niveau komt”, aldus zei volgens een persverslag de voorzitter, Jhr. W. van Andringa de Kempnaer, in zijn rede ter opening van het 21ste jaarlijkse congres van het Genootschap voor Reclame op 12 november 1959. Het was niet het eerste

betog van deze aard; wél zijn er wat meer betogen op gevolgd dan vroeger. Onder de titel „Reclame op weg naar universiteit” gaf het maandblad op reclamegebied „Ariadne” van maart 1960 een overzicht van de beschouwingen van Dr. G. A. M. Vogelaar, directeur van het advertentiebureau de la Mar te Amsterdam, welke hij na het bovengenoemde congres aan de voorzitter had voorgesteld. Deze uiteenzettingen omtrent de wijze waarop

(vervolg van blz. 8)

de bijdrage, die betaald wordt voor oudere complexen, waarvan de huren inmiddels zijn verhoogd.

Bouwkosten.

In de meeste landen waren de bouwkosten in 1959 betrekkelijk stabiel. Tegenover verhogingen van de prijzen van bepaalde bouwmaterialen stonden verlagingen van andere. Gemiddeld overwogen de dalingen. Samen met een stijging van de produktiviteit had dit tot gevolg, dat loonsverhogingen gemakkelijk konden worden opvangen. Dit neemt niet weg, dat vrijwel overal de bouwkosten in verhouding tot het kostenpeil in het algemeen en tot de gemiddelde inkomens in het bijzonder aan de hoge kant zijn. In de minder geïndustrialiseerde landen doet zich dit verschijnsel in nog sterkere mate voor.

Grondprijzen.

De stijging van de grondprijzen is een algemeen verschijnsel, dat overal aanleiding geeft tot ernstige problemen. Steeds meer staat de schaarste aan goedgekope gronden der stichting van woningen tegen draagbare huren op de weg. Het rapport meent dan ook dat het vraagstuk van de aankoop en het gebruik van de grond opnieuw diepgaand moet worden onderzocht.

Behoeftte aan bouwarbeiders.

Een ander, niet minder belangrijk, probleem vormt de capaciteit van het bouwbedrijf. In tal van landen stuit de aantrekking van jonge arbeiders voor bepaalde beroepen op moeilijkheden. Door meer en betere vakopleiding tracht

men dit tegen te gaan. Herhaaldelijk heeft men pogingen in het werk gesteld om — door uitschakeling van seizoen-invloeden — het gehele jaar door te bouwen. Met name door meer systeembouw en door gebruikmaking van grote elementen heeft men in Frankrijk, Zweden en de Sowjet-Unie successen kunnen boeken.

Huren en inkomens.

Het aandeel van de uitgaven voor woondoeleinden in de ruimste zin van het woord (incl. verwarming, inrichting enz.) bedroeg in het algemeen 1/6 tot 1/4 van het inkomen. Een uitzondering hierop vormen Finland, Frankrijk, Griekenland en Italië; de huren waren daar bijzonder laag. Enigszins verrassend is het feit, dat, volgens tabel 8 van het rapport, Nederland met een totale gemiddelde uitgave voor woningdoeleinden van niet-handarbeiders (inkomens tussen f. 3.000 en f. 12.000) in 1951 met 23,4 pCt. aan de spits stond. Voor de inkomensgroep tussen f. 3.000 en f. 4.000 was dat 25,9 pCt. Meer recente cijfers, die tevens het gehele woonpakket omvatten, zouden zeker veel belangstelling ontmoeten.

Ruimtelijke ordening.

Tenslotte wordt erop gewezen, dat het vraagstuk van de industriële decentralisatie en de ruimtelijke ordening in tal van landen in Oost en West steeds meer aandacht vraagt. De indruk bestaat, dat deze onderwerpen in de komende jaren in sterkere mate aanleiding tot levendige discussies zullen geven.

Amsterdam.

Dr. H. UMRATH.

het onderwijs in de reclame in het hoger onderwijs zou kunnen worden geïncorporeerd, noemde de voorzitter van het Genootschap verhelderend; zij hadden hem de ogen geopend.

Reclame, zo kan men het betoog samenvatten, is een studiegebied van de sociologie, gezien haar maatschappelijke beïnvloeding en daarom verdient zij een plaats aan de universiteiten. Gezien haar commercieel belang behoort zij tevens thuis in de economische hogescholen. Voor aanvullende studie kan de cursus van de Stichting Reclame-Onderwijs dienen, om zich een waardevol en bruikbaar geheel van kennis te verwerven. Reclame is als communicatieve activiteit een onderdeel van een belangrijk geheel, dat o.a. ook de propaganda, de groeiende groep van „relations” en de moderne media zoals pers, film enz. omvat. Het is raadzaam, zo besloot Dr. Vogelaar zijn beschouwingen, een aparte benadering met passende argumenten op te stellen voor universiteiten enerzijds en hogescholen anderzijds.

Een schoolvoorbeeld van zo'n benadering heeft men in dit blad ¹⁾ kunnen lezen; wij bevelen dit artikel in dit verband gaarne voor herlezing aan. Volledigheidshalve dient verder te worden vermeld het artikel van Dr. P. Gros, medewerker van de N.V. O.T.E.M., die evenals enkele andere groeperingen, kort gezegd, naar een concessie voor reclame in de televisie streeft ²⁾. Ook hij wijst op het belangrijke sociologische aspect van de reclame en op haar economische betekenis. Het artikel besluit met een pleidooi voor een uur college per week voor kandidandi, eventueel verplicht gesteld, en een uur voor de kandidaten; reclame zou een keuzevak voor het doctoraal examen kunnen zijn. Het college-uur zou moeten worden gevolgd door een werkcollege. Het voor het examen vrijstellende tentamen zou kunnen worden gecomplementeerd met een scriptie, op de werkcolleges te behandelen.

Op twee punten wijkt de visie van Dr. Gros af van die van Dr. Vogelaar. Ten eerste betoogde Dr. Vogelaar: sinds jaar en dag wijzen sprekers op reclamecongressen en schrijvers van artikelen over reclame op de wenselijkheid, dat het hoger onderwijs de reclame zou erkennen als een afzonderlijk studiegebied ³⁾. Dr. Gros gewaagde van een nieuwe gedachte, voor het eerst in het openbaar duidelijk omschreven door de voorzitter in de openingsrede van het Reclamecongres in november verleden jaar. Het tweede verschil in visie tussen genoemde auteurs, dat veel belangrijker is, kan men als volgt stellen. Dr. Gros spreekt van een college-uur per week voor het vak reclame. Dr. Vogelaar gewaagt van de studie van de reclame in het economische hoger onderwijs als onderdeel van de commerciële economie, aangevuld met hulptechnieken en verwante wetenschappen, zoals statistiek, statistische analyse, enquêtes, motivation research, sociologische, sociografische en sociaal-psychologische studies. De specialisten op deze gebieden zullen in belangrijke mate bij het onderwijs in de reclame moeten worden betrokken.

Ruimer bezien.

Wij bepleiten thans, deze aangelegenheid reeds in de beginfase in ruimer verband te bezien. De reclame is inderdaad sociologisch en economisch bezien een belang-

rijk verschijnsel met nog niet geheel doorvorste gevolgen in het heden en mogelijkheden voor de toekomst. Maar, zoals Dr. Vogelaar schreef in zijn beschouwingen voor het Genootschap, hierboven kort weergegeven, zij vormt met andere communicatieve activiteiten een part van een groter samenhangend geheel. De Amerikanen en Engelsen duiden dit aan met „mass communications” en „mass media”; de Duitse universiteiten zijn het na de jongste wereldoorlog erover eens geworden van „Publicistiek” te spreken. Ik voel er met mijn Groningse confrère Dr. H. J. Prakke voor om in Nederland de term van „publicistiek” te gebruiken. Deze zomer brak Dr. Vogelaar in het tijdschrift „Mens en Maatschappij” een lans voor de benaming „openbare communicatieve beïnvloeding”. Ik acht dat een goede nadere omschrijving van publicistiek, maar, wegens de lengte minder geschikt als de naam voor het bedoelde geheel van samenhangende verschijnselen, nl. bij het openbaar maken van feiten, gedachten en gevoelens, zoals de beweegredenen, de bronnen, de organen, de ontvangers en de uitwerkingen.

Wij zien hierbij een aantal *functies* in de communicatie (eenzijdig of tweezijdig, over en weer), zoals inlichting, toelichting, voorlichting, public relations-activiteit, reclame (commercieel), propaganda (het politieke pendant), „high pressure salesmanship” (commercieel) en agitatie (het politieke pendant), waarbij wij een aantal communicatiefuncties in volgorde van afnemende objectiviteit en toenemende, op een bepaald doel gerichte, subjectiviteit hebben geplaatst ⁴⁾. Als publicistische *organen* zien wij de pers, de radio, de film en de televisie, die grotendeels de *dragers* van de publicistische functies, zoals vuursignalen, tam-tam, de minstreelliederen en de koopmanscorrespondentie zoals van de Fuggers hebben vervangen. Die functies en organen zien wij op een aantal *levensgebieden*, zoals religie, educatie, rechtsvorming en rechtshandhaving enz. en in verband met dit artikel vooral de economie.

Zoals vanzelf spreekt zal men van sociologisch oogpunt uit andere facetten bestuderen van al die functies, organen en levensgebieden dan van economisch oogpunt uit. Maar zij hebben een gemeenschappelijke basis, die een gemeenschappelijke propaedeuse rechtvaardigt. Daarna moet er, het gemeenschappelijke in het oog houdend, specialisatie volgen.

Economische specialisatie.

In dit verband zien wij dan als eerste en mogelijk al spoedig als belangrijkste specialisatie de economische publicistiek. Deze omvat dan de reclame (naar buiten werkend), de public relations (naar buiten en naar binnen werkend, vooral in de industriële en soortgelijke ondernemingen) en de bedrijfsvoorlichting bijv. inzake de veiligheid (naar binnen werkend), zijnde communicatieve functies, die door het kenmerk openbaarheid, overheersend of beperkter, tot de publicistische functies behoren. Deze werken via organen, zoals de pers (dagbladen naar buiten, personeelsbladen naar binnen), radio, film en televisie en enkele dragers, zoals het publikatiebord, interne omroep enz. Natuurlijk zal men zich hierbij moeten beperken tot hun betekenis voor de economische publicistische functies. Gezien de toegenomen rol van het sociologisch

¹⁾ Zie: „Reclame en economische wetenschap”, door Dr. G. A. M. Vogelaar in „E.-S.B.” van 4 mei 1960, blz. 486 e.v.

²⁾ „Reclame, een academisch studievak” in „Het Financieele Dagblad” van 17 augustus 1960.

³⁾ Zie „E.-S.B.” van 4 mei 1960, blz. 486.

⁴⁾ Zie voor een uitwerking hiervan en van het onderstaande mijn openbare les als privaatsdocent aan de Rijksuniversiteit te Utrecht: „De publiciteitsleer omschreven en twee harer objecten geschetst”, blz. 11 e.v. Uitgave Van Gorcum, Assen 1959.

onderwijs aan economische hogescholen kan dit bijdragen tot de vereiste basiskennis voor de economische publicistiek. Aan universiteiten, waar de sociologie behoort tot de faculteit der letteren en wijsbegeerte, kan zij de andere aspecten van de publicistiek onder haar hoede nemen of steunen.

Terugkerende tot de economische hogescholen, de loop der dingen zal uitmaken of die economische publicistiek zal ressorteren onder de commerciële economie of onder de sociologie, die er overigens in elk geval nauw bij betrokken behoren te zijn. Hoe dit ook zij, het is onzes inziens *juister en in de toekomst gezien beter niet van het vak reclame te spreken, maar van het meer omvattende vak economische publicistiek*. Naarmate onze bevolking in sterkere mate dan de landaanwinning groeit, naarmate onze ondernemingen en bedrijven in aantal en in omvang groeien, naarmate de betrekkingen tussen mensen veelvuldiger, gevarieerder en dikwijls onpersoonlijker worden, naarmate de technische, economische en politieke ontwikkeling ons voor meer en uiteenlopendere vraagstukken, belangen- tegenstellingen enerzijds en dikwijls niet als zodanig gevoelde belangengemeenschappen anderzijds stelt, in die mate zal de communicatie en vooral de openbare communicatie of publicistiek van meer belang in onze samenleving worden en dus ook en misschien vooral in de economie.

Ter beoefening van deze vormen van publicistiek zijn talenten vereist; ook hier zal het aantal natuurtalenten relatief schaars zijn. De natuurlijke aanleg bij meerderen dient daarom door onderwijs te worden ontwikkeld. Het „middelbaar” onderwijs in enkele der bovengenoemde functies is op gang gekomen. Vroeg of laat zal ook het hoger onderwijs volgen. Hopelijk zal de „doorbraak” niet zoveel tijd en moeite kosten, dat men zich misschien al kort daarna zal afvragen: waarom hebben wij dat al niet veel eerder op gang gebracht? Dit is geen pleidooi voor overhaasting, wel voor tijdige overweging c.q. gevolgd door voorbereidende maatregelen.

Het „middelbaar” onderwijs.

In zijn goed gedocumenteerde inventarisatie van hetgeen er aan *reclame-onderwijs* bestaat, noemt Dr. Vogelaar in zijn geciteerd artikel in „E.-S.B.” de tweejarige mondelinge avondcursus van de Stichting Reclame-Onderwijs te Amsterdam. Ook de *journalistiek* wordt onderwezen in enkele respectabele instituten, waarvan er twee aan universiteiten zijn verbonden. Zij staan open voor de studenten, maar ook en vooral voor jonge praktizerende journalisten. In een tweejarige cursus, ten dele door academische docenten gegeven, krijgen zij voor ongeveer 75 pCt. van de tijd onderwijs in vakken als staatsinrichting, economie, stijl enz. met het doel hun algemene ontwikkeling — van nut voor de journalistiek — te verruimen. Dit onderwijs wordt aangevuld met geleide praktische oefeningen. Ongeveer 25 pCt. van de tijd is aan zuiver journalistieke vakken gewijd.

Voor *public relations* wordt sedert 1959/60 een cursus gegeven, vooralsnog op beperkte schaal met een in zekere zin oriënterend karakter, bestaande uit 15 bijeenkomsten, elk van twee uren, georganiseerd door het Nederlands Genootschap voor Public Relations, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Efficiency en het Instituut voor Perswetenschap te Amsterdam.

Het onderwijs in de reclame en in de journalistiek heeft

de vakopleiding ten doel, d.w.z. de jongeren die reeds in die vakken praktisch werkzaam zijn of spoedig zullen zijn zo spoedig mogelijk tot ruimer ontwikkelde en direct bruikbare mensen te helpen vormen. Het ligt in de bedoeling de cursus public relations daartoe eveneens te doen uitgroeien.

De volgende stap zal vroeg of laat op academisch gebied worden gezet. Hopelijk zal die minder tijd kosten dan de ontwikkeling van chirurgijnsscholen en de polytechnische school tot de academische opleiding van artsen en technische hogescholen. Niet voor niets herinneren wij aan deze ontwikkeling.

Het hoger onderwijs.

Naast de middelbaar theoretisch en praktisch geschoolde reclame-vakman, de journalist en de evenzo opgeleide public relations man, vereisen de grote problemen en ontwikkelingen mensen met een wetenschappelijke ondergrond op publicistisch gebied. Die basis zal hen in staat stellen hun vak op hoog peil te beoefenen; enkelen zullen naast dat werk de tijd vinden op wetenschappelijke grondslag de achtergronden op publicistisch gebied te doorvorsen, waaraan weer anderen zich geheel zullen kunnen wijden. Zij zullen dan zo ver kunnen gaan als de mens is gegeven en de stand der dingen toelaat, daartoe onderzoekingen doen en nieuwe methoden ontwikkelen. De communicatie wordt immers van meer betekenis en de daaraan gestelde eisen worden hoger.

Voorals bij de overweging van het hoger onderwijs in de economische publicistiek houde men drie punten in het oog:

1. Zoals het „middelbaar” onderwijs op dit gebied algemene en meer op het vak gerichte feitenkennis, geschiedenis en theorie op praktisch-gerichte wijze in het praktijkwerk van de jongeren tracht te verweven, zo zal omgekeerd het hoger onderwijs aan het praktijkwerk in de opleiding een passende plaats behoren te geven. Voorbeelden zijn de co-assistentenschappen van de aanstaande artsen en het praktijkproject, waarop de ingenieur afstudeert. Zij moeten uit opleidingsoogpunt bepaalde praktijkprestaties leveren.

2. De jarenlange ervaring met het hoger onderwijs in de journalistiek in de Verenigde Staten, die ook in het Nederlandse „middelbare” onderwijs op dit gebied haar nut heeft bewezen, heeft geleerd, dat de zuiver journalistieke vakken ongeveer 25 pCt. van de studietijd moeten beslaan, andere zinvol gekozen vakken 75 pCt. Dat zullen bepaalde sociale wetenschappen, talen, literatuur voor bepaalde richtingen van de publicistische opleiding moeten zijn; voor de economische publicistiek denken wij aan economie, bepaalde historische aspecten, sociologie, psychologie, statistiek, bedrijfseconomie en commerciële economie.

3. De ere-codes, voor zover ontwikkeld, voor reclame, journalistiek en public relations verbieden, dat de beoefenaars van een dezer beroepen de methoden en praktijken van de andere toepassen, anders gezegd daarmede onder één hoedje spelen ten bate van financieel gewin. Desondanks hebben de misstanden op dit gebied een taai leven. Daarom zal de bedoelde ethiek, evenals de machtscheiding in de staat, aan de academici duidelijk moeten worden voorgehouden. Zij zullen later, als reclameman, journalist of public relations leider hun eigen, zakelijk streng gescheiden weg van de andere specialisten moeten gaan.

Samenvatting.

Indien men public relations of sterker nog, propaganda, wil gaan voeren voor reclame als vak van hoger onderwijs, dan kan het misschien een goede tactiek zijn zich tot deze speerpunt als middel tot doorbraak te beperken. Dr. Vogelhaar heeft uit dit oogpunt gezien met zijn genoemd artikel in „E.-S.B.” de speer in de roos geworpen. In het artikel van Dr. Gros bleef die worp natrillen. Ook de volgende werpers op dat doel wens ik alle succes.

Er zullen echter mogelijk autoriteiten op hoger onderwijsgebied zijn, die de rechtvaardiging van de actie (nog) niet zien en vragen: weer een vak?; wat moet dat nu?; wat houdt het eigenlijk in?; kan het wetenschappelijk worden beoefend?; is het wel nodig?; wat steekt er achter en wat willen ze nog meer? Het is daarom mijns inziens niet alleen een goede tactiek, maar ook een goede strategie wanneer men te Rotterdam de economische publicistiek te berde brengt.

De economische publicistiek omvat dan allereerst drie belangrijke functies, nl. reclame, public relations en (bedrijfs)voorlichting, maar ook de voor deze functies belangrijke organen: pers (dagbladpers en personeelbladen), radio, film en televisie. Enkele daarvan zijn voor de reclame (nog) verboden gebied. De economische publicistiek biedt tal van problemen ter bestudering op wetenschappelijke grondslag, meer nog dan wetenschappelijke resultaten, die intussen al hoger onderwijs rechtvaardigen,

waarin inzicht in het gemeenschappelijke van genoemde functies even nuttig is als begrip voor de eis van scheiding in de uitvoering. De economische publicistiek dient voor een belangrijk deel gebaseerd te zijn op een zinvolle keuze van en uit bepaalde verwante wetenschapsgebieden, die dan dienen als hulpvakken.

De economische publicistiek als deel van het hoger onderwijs gezien zal dan het beste de volgende drie fasen kunnen omvatten:

1. de propaedeuse: de algemene publicistiek met functies en organen;

2. de specialisatie op economische publicistiek, gevolgd door een nadere specialisatie op een bepaalde functie, bijv. de reclame of de public relations met de daarvoor relevante organen (bijv. pers enz.);

3. de praktijk-afsluiting van de studie, zoals het co-assistentschap van de a.s. arts en het praktijk-project van de a.s. ingenieur, maar dan in een daarop ingericht instituut van de hogeschool en/of een in de praktijk werkend bureau onder leiding van een aangewezen en voorbereide mentor in contact met de academische docent.

Bovenstaande gedachten heb ik reeds eerder — in beperkte kring — geuit; mogen zij in de verdere loop der ontstane discussie en bij te maken plannen ertoe bijdragen, dat zonder verspilling van tijd en moeite een goed resultaat wordt bereikt.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

Waarheen met de mosselcultuur?

De aanleg van de Deltadammen in Zuidwest-Nederland vestigt meer en meer de aandacht op de mosselcultuur. Kan zij in Zeeland blijven of moet zij geheel of gedeeltelijk worden verplaatst? Voor een deel is dit geen vraag meer. Deze vroeger zo specifiek Zeeuwse cultuur heeft zich de laatste jaren al voor een deel naar de Waddenzee verplaatst. Op het ogenblik is ca. 70 pCt. van de Nederlandse mosselen afkomstig uit de Waddenzee.

Een belangrijke bewerking, het zgn. verwateren — waarbij de mosselen gelegenheid hebben zich schoon te spoelen (zandvrij te maken). — vindt echter nog steeds in Zeeland plaats, omdat alleen onder Ierseke de ideale voorwaarden voor een natuurlijke verwaterplaats worden gevonden: een harde bodem, die bij laagwater droog valt, water dat bij vloed bevaarbaar en dat helder is, een voldoende zoutgehalte heeft en een vrij beschutte ligging. De bevaarbaarheid bij hoogwater maakt, dat de mosselen bij hoogwater uit het vissersschip gestort kunnen worden, terwijl tijdens laagwater op de drooggevallen banken voor een goed uitspreiden van de mosselen kan worden gezorgd. Bovendien is de ligging van deze verwaterplaatsen ten opzichte van het afzetgebied in België en Frankrijk gunstig.

Hoe aantrekkelijk dit alles ook is, men moet rekening houden met het feit, dat de Oosterschelde binnen afzienbare tijd wordt afgedamd. Het water bij Ierseke zal dan verzoeten, zodat de mosselen er niet kunnen leven, eb en vloed houden op en de natuurlijke verwaterplaatsen verdwijnen automatisch.

In andere delen van ons land wordt een combinatie, zoals thans bij Ierseke aanwezig is, niet aangetroffen. Nu men in Zeeland enorme waterbouwkundige werken ziet verrijzen, ligt het voor de hand, dat de mosselkweker vraagt om ook iets voor hem te doen. De Deltadammen schakelen de verwaterplaatsen uit, welnu, laat de techniek, die zo treffend toont wat zij kan, zich ook eens bezinnen

op het probleem van de mosselen en kunstmatige verwaterplaatsen aanleggen.

Waar moet een dergelijke verwaterplaats nu worden aangelegd? Het is begrijpelijk dat men er in Zeeland naar streeft de bestaande toestand in enigerlei vorm te handhaven, omdat velen er hun brood in mosselteelt en mosselhandel verdienen. Toch mag dit feit niet beslissen. Het kan en mag nooit de bedoeling zijn om bestaande verhoudingen te bevriezen, ook als de natuurlijke voorwaarden zijn verschoven. Beslissend voor de vestigingsplaats is de vraag, welke punten voor mosselkweker en mosselhandel het gunstigst zijn; vervolgens moet een installatie worden ontworpen, die biologisch-technisch gezien het optimale rendement geeft.

Een eerste punt is daarbij het gebied waar de mosselteelt wordt uitgeoefend c.q. de ligging van de mosselbanken. Sedert 1952 is naast het oude produktiegebied in Zeeland ook de Waddenzee als mosselgebied in exploitatie genomen. De laatste jaren is — zoals gezegd — gemiddeld ca. 70 pCt. van de mosselen uit dit laatste gebied afkomstig. Na de afsluiting van de zeegaten in Zeeland zal dat 100 pCt. worden. Deze Waddenzeemosselen zijn van prima kwaliteit, gelijk aan of soms zelfs beter dan de Zeeuwse mosselen.

In hoeverre bepaalt nu de mosselcultuur ook de plaats van het verwateren? De mosselcultuur wordt met ffinke vissersschepen, voorzien van krachtige motoren, uitgeoefend op de mosselbanken. De vissers moeten eerst het zaad vangen, dan moet het zaad worden uitgezet op geschikte plaatsen, de zgn. mosselbanken en deze mosselbanken moeten voortdurend worden bewerkt. Men moet ze vrijhouden van zeesterren, schoon vissen enz. Zoals de boer op zijn akker bezig is werkt de mosselvisser aan zijn mosselpercelen.

Het is duidelijk dat het bedrijf alleen efficiënt kan worden uitgeoefend indien de mosselvaartuigen met hun drie man bezetting en hun investering van f. 40.000 tot f. 100.000 een maximaal aantal uren op de mosselbanken kunnen werken. Men moet daarom streven naar zo kort mogelijke vaartijden van de haven naar de mosselbanken en een snel transport naar de verwaterplaatsen.

Deze ideale toestand is op het ogenblik zeker niet aanwezig. De mosselvisser heeft tegenwoordig gewoonlijk enige percelen in Zeeland en enkele percelen in de Waddenzee: de verwaterplaatsen liggen onder Ierseke. Hij moet dus zijn tijd en aandacht verdelen over deze ver uiteenliggende percelen en voortdurend heen en weer varen. Het vervoer van de mosselen uit de Waddenzee naar de verwaterplaatsen in Zeeland vraagt thans 24 uur van het mosselschip. Deze minder gelukkige situatie zal binnen niet al te lange tijd vanzelf verdwijnen. De Zeeuwse en Zuidhollandse zeegaten zullen verzoeten, de Westerschelde is, zoals bij alle deskundigen bekend is, ongeschikt voor de mosselcultuur. De mosselvisser zal zijn aandacht op één gebied, nl. de Waddenzee, kunnen concentreren. Reeds thans is een aantal mosselvisser naar het noorden getrokken en heeft zich in Harlingen gevestigd. Thuis-havens en mosselbanken zullen dus in de toekomst bij elkaar komen te liggen. Het spreekt vanzelf, dat dan ook de kunstmatige verwaterplaats in het noorden dient te worden ingericht.

Nog andere punten pleiten voor aanleg in het noorden. De kunstmatige verwaterplaats, aangelegd dicht bij het productiegebied, behoeft niet zo groot te zijn als bij aanleg in het zuiden van het land. In het noorden, dicht bij de mosselbanken, is het immers mogelijk iedere dag verse mosselen aan te voeren, zodat daar kleinere voorraden kunnen worden gehouden dan in het zuiden. Bij aanleg van verwaterplaatsen in het noorden vervalt bovendien het langdurige transport van de percelen naar de verwaterplaatsen, hetgeen de kwaliteit van het produkt ten goede komt.

Hoe moeten deze kunstmatige verwaterplaatsen nu worden ingericht? Wanneer men een tot op zekere hoogte natuurlijk bedrijf kunstmatig gaat opzetten zal men uiteraard een geheel andere werkwijze gaan toepassen en alleen de werkelijk essentiële punten van het natuur-procédé overnemen. Wat is nu een essentieel punt bij het verwateren van mosselen? Is dat het tijverschil of het zand- en slibgehalte van het water? Natuurlijk niet. In wezen gaat het erom dat men door het toevoeren van helder zee-water een aantal mosselen in de gelegenheid stelt zich schoon te spoelen.

Door een laboratoriumonderzoek en daarna door proefnemingen op grotere schaal moet het proces van de verwatering worden bestudeerd, de duur van de verwatering onder verschillende omstandigheden worden vastgesteld en de omvang van een zinkbasin, waar het vaak troebele Wadwater tot rust komt, worden berekend. Vervolgens dient de meest efficiënte technische oplossing voor de biologische wensen te worden ontworpen. Daarbij zouden de tegenwoordige werkmethoden op de verwaterplaats misschien door geheel andere kunnen worden vervangen. Het zou bijv. heel goed mogelijk kunnen zijn dat het economisch gezien veel voordeliger is indien de vissers bij een kunstmatige verwaterplaats lossen en het gehele interne transport op de verwaterplaats verder met andere, moderne hulpmiddelen geschiedt.

Het vraagstuk van de verwaterplaatsen kan slechts worden opgelost, indien men zich los maakt van de bestaande vormen en zich niet bindt aan oude schema's en lokale belangen. Typierend voor deze bindingen is bijv. dat sommigen zelfs de mosselen uit de Waddenzee naar het Veerse gat willen transporteren om ze aldaar in een nog te bouwen kunstmatige installatie te verwateren. Daartoe moet dan eerst een Deltadam geperforeerd worden, vervolgens moeten de mosselvisser, die al hun percelen en al hun werk in de Waddenzee hebben, ten eeuwige dage worden gedwongen om hun vissersschepen als transportschepen in te zetten en tochten van 48 uur te maken, terwijl de vissers zelf natuurlijk op den duur allemaal bij hun werk gaan wonen, d.w.z. in het noorden van het land.

Typierend voor de zwakheid van de argumenten die men hiervoor aanvoert is wel, dat men nu bijv. ach en wee roept omdat de reis van een verwaterplaats uit Zeeland naar Parijs, die thans 30 à 36 uur vraagt met 5 à 6 uur vermeerderd zou worden indien zo'n verwaterplaats in het noorden van het land tot stand komt. Vergeet men helemaal dat door de wegverbetering zowel in Nederland, in België als in Frankrijk over 5 of 10 jaar de rit van de Waddenzee naar Parijs minder tijd zou kunnen vragen dan thans de tocht van Ierseke naar de Franse hoofdstad?

Het is uiteraard te begrijpen, dat sommigen — misschien vindt men hen meer bij de handel dan onder de werkelijke vissers — tegen verschuivingen opzien. Verschuivingen zijn nu eenmaal moeilijk en vaak pijnlijk. De logische oplossing is dan ook dat men hier de tijd laat werken. Een verschuiving in een periode van 10 à 20 jaar brengt nu eenmaal veel minder moeilijkheden met zich dan een verschuiving die zich in 1 à 2 jaar zou moeten voltrekken. Zou men zo spoedig mogelijk een verwaterplaats in het noorden construeren dan komt de tijd beschikbaar, die de geleidelijke overgang van Zeeland naar de Waddenzee zo veel gemakkelijker kan maken. Zo'n overgang is minder pijnlijk en heel wat minder kostbaar en daarom veel verkieslijker dan een plotselinge verhuizing.

Leeuwarden.

T. MARSEILLE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Naarmate het jaar ten einde loopt, krijgen klaarblijkelijk steeds meer mensen de neiging tal van onafgedane zaken alsnog in orde te maken. Mede als gevolg hiervan vinden omvangrijke geldbewegingen plaats, die in deze dagen hoge eisen aan bank- en postgiro stellen. Deze geldbewegingen compenseren elkaar niet. De geldmarktinstellingen ondervinden de gevolgen van de oudejaarskoorts terdege, doch omdat het voor hen een welbekend verschijnsel is, hebben zij hun maatregelen getroffen. Deze hebben dit jaar bestaan in het terugtrekken van omvangrijke bedragen uit het buitenland en de overdracht van de valuta aan de Centrale Bank. Sedert medio tot 27 december is f. 277 mln. aan De Nederlandsche Bank afgedragen. Meer dan f. 7,6 mrd. netto zit er nu in de fuik en dat komt er voorlopig niet meer uit. Te oordelen naar de stand van de dollarkoers, is ook in de hierop volgende dagen nog heel wat naar de circulatiebank gevloeid. In de tweede plaats hebben de banken gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot het aangaan met de Centrale Bank van transacties met beding van wederinkoop, zij het waarschijnlijk tot verdriet van deze instelling, in vergelijking met het voorgenoemde bedrag tot het bescheiden bedrag van f. 65 mln.

De toepassing van beide middelen heeft niet kunnen voorkomen, dat de markt toch enigszins krupper werd, waardoor de callgeldrente van 1 pCt. tot 1½ pCt. werd verhoogd. Op 30 december trad reeds een ontspanning in, blijkend uit een verlaging van dit tarief met ½ pCt.

Kapitaalmarkt.

Indien er een verband bestaat tussen het aantal rijke mensen en de activiteit op de kapitaalmarkt — omdat het aandeel van de effecten in het vermogen stijgt naarmate dit groter is lijkt dit niet zo'n vreemde veronderstelling — zou men als gevolg van de toeneming van het aantal miljonairs in ons land (1929: 1.362; 1958: 2.080) optimistische verwachtingen mogen koesteren. Ook hier geldt, dat schijn bedriegt. Een miljoen nu is niet meer hetzelfde als een miljoen vroeger. Kijkt men, met het C.B.S., door de nominale waarde van de gulden heen, dan blijkt naar koopkracht gemeten het aantal miljonairs dalende. Op basis van de koopkracht van de gulden in 1958 bijv. waren er in 1929 5.400 en in 1958 2.080 miljonairs. Het zijn echter niet, alleen de orders van natuurlijke personen, die de banken en commissionairs bereiken, zodat er voor medelijden nog geen plaats is.

Hoe dit zij, in 1960 is op de openbare emissiemarkt ruim f. 2 mrd. gevraagd en verkregen, een sprong van f. 200 mln. naar boven vergeleken met 1959. Ook nu bestond het leeuwedeel uit obligatie-uitgiften. Vooral dank zij de activiteit in de laatste maanden van het jaar toonde ook het cijfer van de aandelenemissies een vooruitgang, nl. van f. 90 mln. naar f. 180 mln.

Het meest kenmerkende van de koersontwikkeling van de aandelen ter beurze was, dat de per saldo opgetreden stijging aanmerkelijk kleiner is geweest dan in voorgaande jaren. Het hogere niveau van het algemene indexcijfer kon worden bereikt, niettegenstaande in de groepen scheepvaart en cultures het jaar lager eindigde dan het begon. Vooral door de relatief sterke stijging van de binnenlandse industriële aandelen kon het algemeen gemiddelde nog met ca. 9 pCt. omhoog worden gestuwd. (1959: 46 pCt.; 1958: 48 pCt.). Merkwaardig is, dat onder de internationalen Philips dit jaar het werk heeft moeten doen. Koninklijke daalde in koers; Unilever en A.K.U. sloten op ongeveer het niveau, dat eind 1959 gold. Het lijkt er veel op, dat in de laatste helft van het jaar de top in de hausse is bereikt. Hoe 1961 zich zal ontwikkelen is hierdoor geheel onzeker.

De obligatiemarkt was gedurende 1960 vrijwel stabiel. Het gemiddelde rendement van staatsleningen met een looptijd langer dan 10 jaar bedroeg 29 december 4,20 pCt., een jaar geleden 4,33 pCt. De beperkte daling, die uit deze cijfers blijkt, heeft zich vooral sedert de herfst doen gevoelen. Dat het rendement de 4½ pCt. niet behoorlijk heeft kunnen passeren zal vele gemeenten hebben verdrotten. De enkele pogingen om toch tegen rentegammavoorwaarden een langlopende lening te plaatsen hadden geen succes. Zoals bij elke jaarwisseling blijft ook hier de hoop levend.

Indexcijfers aandelen.	4 jan.	H. & L. 1960a)	29 dec.
(1953 = 100)	1960		1960
Algemeen	372	438 — 317	395
Intern. concerns	547	661 — 462	564
Industrie	268	360 — 231	329
Scheepvaart	187	189 — 149	176
Banken	190	238 — 177	220
Cultures enz.	154	160 — 134	149

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 123,10
Unilever	809	785
Philips	835½	1.183¾
A.K.U.	514	486½
Kon. Ned. Hoogovens .	900	789
Van Gelder Zn.	270	323

	4 jan.	H. & L. 1960a)	29 dec.
	1960		1960
H.A.L.	186½		146¾
Amsterd. Bank	340		392
Ver. H.V.A. Mij-en ...	166		140
New York.			
Koersgem. aand.			
Dow Jones Industrials	679		616
Effectieve rendementen obligaties.			
	Gem. looptijd	8 jan.	29 dec.
		1960	1960
3 pCt. Invest. cert. . .	4 jr.	3,73	3,37
4¼ pCt. Ned. 1959 ...	12 jr.	4,48	4,27
3¾ pCt. Ned. 1955 I . .	17 jr.	4,31	4,14
a) Zo nodig herleid voor kapitaalwijzigingen (emissies, bonus-sen enz.).			
Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.			
C. D. JONGMAN.			

GEMEENTE BREDA

Bij de afdeling financiën en belastingen van de gemeentesecretarie wordt gevraagd een

chef van het bureau financiën

Wetenschappelijke opleiding op bedrijfseconomisch terrein en ervaring op het gebied van het financieel-economisch beheer van gemeenten zijn vereist.

Salaris nader overeen te komen.

Sollicitaties binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad in te zenden aan burgemeester en wethouders.

NATIONALE LEVENSVZERKERING-BANK N.V.

Schiekade 130 - Rotterdam

vraagt

MEDEWERKER

voor

PERSENEELSZAKEN

Leeftijd 25-35 jaar.

De te benoemen functionaris zal tot taak krijgen de chef-Personeelszaken te assisteren o.m. bij de werving, selectie, aanstelling en introductie van personeel.

Academische of daarmee gelijk te stellen vorming en enige ervaring op het terrein van personeelszaken gewenst.

Schriftelijke sollicitaties te richten tot de afdeling Personeelszaken, Postbus 796, Rotterdam.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

VAN DE BUNT EN Co.
organisatie-adviseurs

zoeken ter versterking van hun staf van adviseurs een

DESKUNDIGE

op het gebied van de

ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE

De belangrijkste vereisten voor deze functie zijn een brede algemene ontwikkeling, een gedegen vakkennis op het betreffende organisatiegebied, alsmede praktische ervaring in een leidinggevende functie in het bedrijfsleven. Leeftijd tot ca. 35 jaar.

Sollicitatiebrieven moeten worden gericht aan Van den Bunt en Co., Tesselschadestraat 18, Amsterdam.

Op Zaterdagochtend kunnen desgewenst telefonisch nadere informatie over bovenbedoelde functie worden verkregen (020 - 18 44 44).

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?
★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

NEDERLANDS-NIEUW-GUINEA

Bij de Afdeling programmering, budgettering en financiële administratie van de Dienst van Financiën te Hollandia wordt gevraagd

een functionaris

die zal worden belast met researchwerkzaamheden op het terrein van de ontwikkelingsplanning in de verschillende sectoren van overheidsactiviteit in Nederlands-Nieuw-Guinea, en een belangrijk aandeel zal krijgen in de samenstelling van ontwikkelingsplannen voor dit gebiedsdeel.

Naast een behoorlijke economische en/of sociologische kennis wordt voor dit werk een brede achtergrond en een goede algemene ontwikkeling, bij voorkeur ten aanzien van de ontwikkelingsproblemen in onderontwikkelde gebieden, vereist.

Bij de Inspectie der Generale Thesaurie van de Dienst van Financiën te Hollandia wordt gevraagd

een functionaris

die zal worden belast met het financieel toezicht op 's Lands uitgaven.

Voor dit werk is behalve een behoorlijke kennis en ervaring in het financieel overheidsbeheer, een brede achtergrond en een goede algemene ontwikkeling, bij voorkeur op financieel economisch gebied vereist. De te benoemen functionaris, die bij zijn werk een grote zelfstandigheid zal genieten, dient voorts in staat te zijn om goede menselijke contacten te ontwikkelen.

Salariëring, afhankelijk van opleiding en ervaring, voor beide functies tot maximaal f 1315,— per maand, vermeerderd met een duurtetoeslag (gehuwden 17½%, ongehuwden 5%) en een kindertoelage ad 10% per kind tot 21 jaar per maand, tot maximum f. 100,— per kind per maand.

Dienstverband: driejarig contract met kortverbandtoelage en bonus dan wel vaste dienst met opname in de pensioenregeling en aanspraak op periodiek buitenlands verlof.

Tegemoetkoming in de uitrustingskosten.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties met opgave referenties worden gaarne tegemoet gezien bij de Directie voor Financiële en Economische Zaken voor Nederlands-Nieuw-Guinea, Plein no. 1, Den Haag.

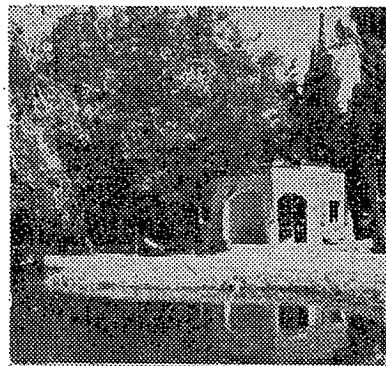
EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN

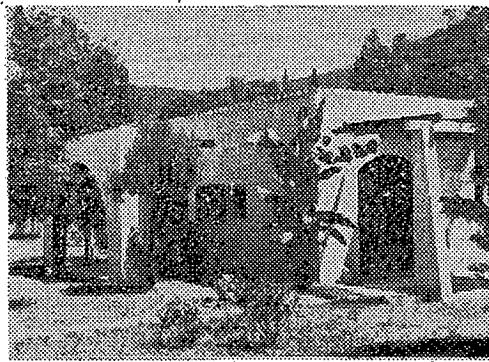
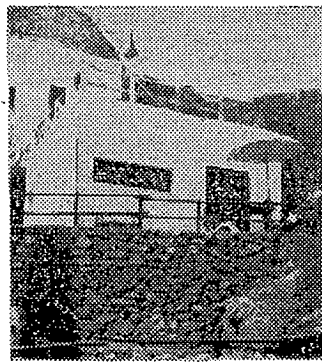
HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. (070) 51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5

De aller-allermooiste privé vakantie

heeft nu al haast...

Deze riante bungalow staat voor u klaar in Diestelbruch. Vanaf f 77,50 per week voor twee pers. Hier 14 dagen! In zonnig subtropisch Varigotti. In vele landen van Europa een overvloed aan keus. Reserveer nu!

Een comfortabele NRV bungalow aan de Ligurische Zee.

Zon en zachte zeewind in Varigotti. Vanaf f 76,50 p. w.

De NRV biedt u fraaie flats en eigen châteaux. Deze bungalow staat in Riva. Vanaf f 80.- p. w.

Reserveer nu uw bungalow

B O N

*** EEN KEER GRATIS ***

Deze bon geeft recht op de NRV-Bungalow Gids 1961.

Stuur mij uw inlichtingen over die heerlijke Bungalow-huur in en buiten Nederland.

Naam: Hr/Mevr/Mej.....

Straat:

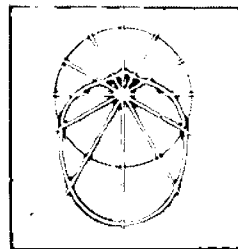
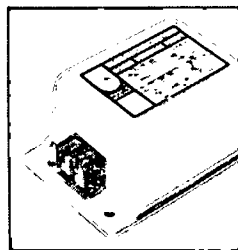
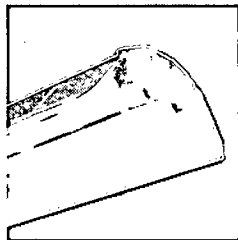
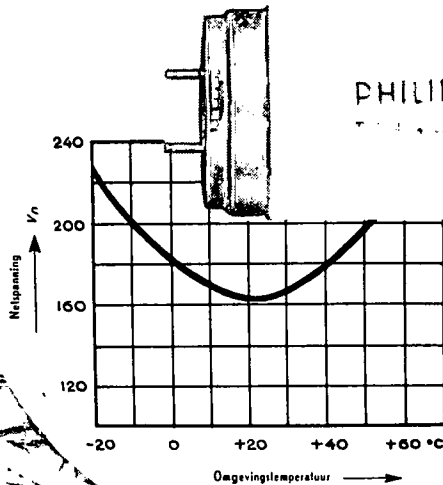
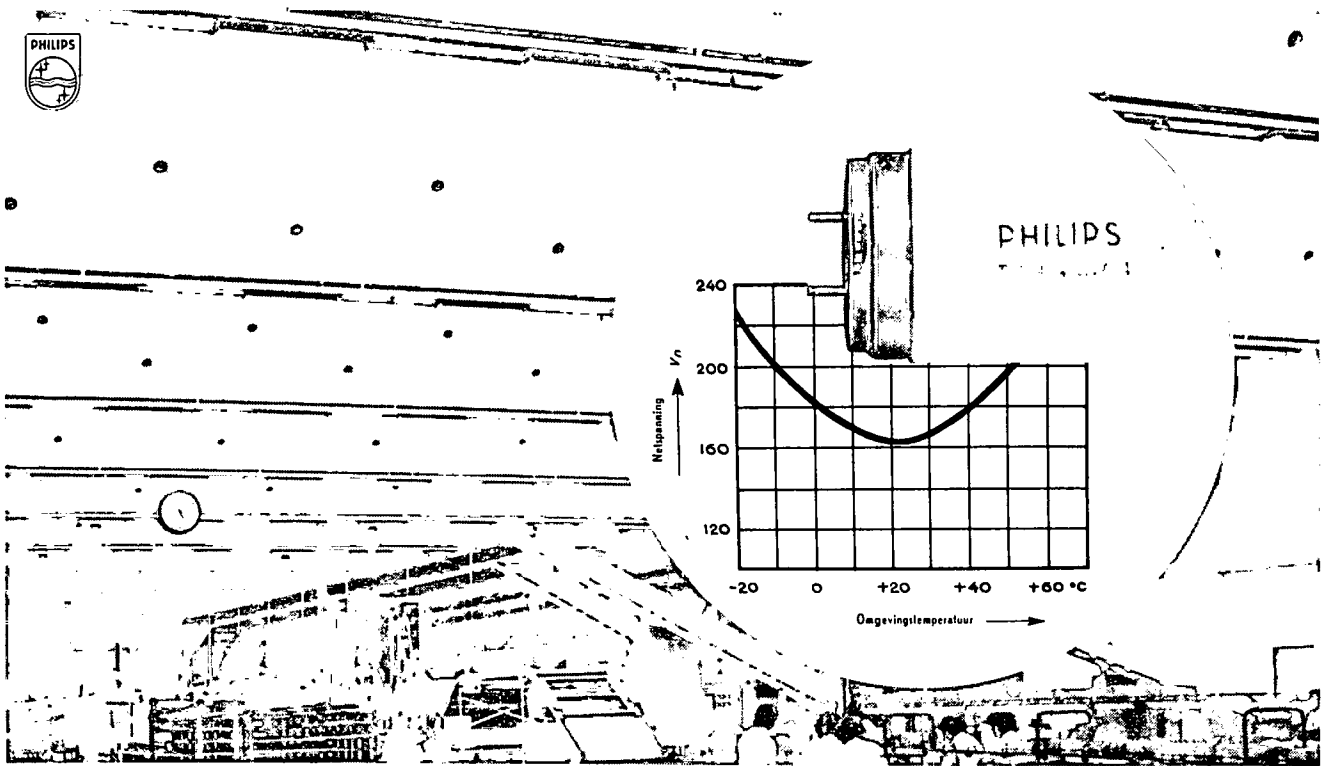
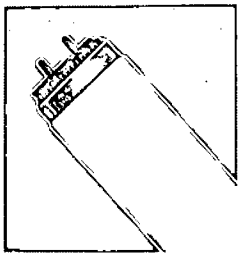
B 14

Plaats:

Hier is uw fijnste vakantie! Vrijer! Onafhankelijker! Comfortabeler en voordeliger! Huur een luxueuze bungalow. Met alles erin. Ook 'n badkamer! Huur een flat! Of een chateau. - In Zwitserland of Italië. Maar vraag er nu - ja nu inlichtingen over. Alleen op de bon krijgt u (bijna) 'n boek vol sprookjesachtige vakanties voorgeschoteld. Vul die nu in. En houd 'm dan niet te lang bij u!

In open enveloppe, waarop 4 cts postzegel, zenden aan de N.R.V., Zeestraat 98-104, Den Haag.

Grotere bedrijfszekerheid met Philips starterloze 'TL'M buizen. Door toepassing van een speciaal aangepast voorschakelapparaat vindt bij de 'TL'M buizen praktisch directe ontsteking plaats. Door het uitschakelen van de starter is er een storingsbron minder. De installatie is uiterst eenvoudig, de onderhoudskosten zijn geringer. Het voorschakelapparaat is kort-sluitvast, waardoor ook in geval van storing er geen hoge stromen kunnen voorkomen en de levensduur niet nadelig beïnvloed wordt. Door al deze voordelen heeft een 'TL'M installatie een zeer grote en langdurige bedrijfszekerheid. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door Philips Nederland n.v., Eindhoven.

PHILIPS VOOR LICHT

GLOEILAMPEN - 'TL' FLUORESCENTIELAMPEN - ARMATUREN - NEON

SHELL NEDERLAND VERKOOPMAATSCHAPPIJ N.V.

heeft plaats voor:

- A** een staffunctionaris voor het verrichten van en leidinggeven aan het marktonderzoek, zowel intern als in samenwerking met gespecialiseerde bureaux;
- B** een staffunctionaris voor het maken van omzetschattingen op lange en korte termijn.

Vereisten:

Voor functie A:

- grondige kennis van de gangbare methoden van marktonderzoek in het algemeen alsmede van de meest gebruikte methoden van wiskundige en statistische analyses;
- enige jaren praktische ervaring.

Voor functie B:

- kennis van de gangbare prognose- en analyse-technieken;
- enige praktische ervaring is gewenst doch niet vereist.

Voor beide functies:

- academische opleiding (voor functie B bij voorkeur econometrische richting) of daarmee gelijk te stellen ontwikkeling.

Brieven met volledige inlichtingen omtrent leeftijd, opleiding en ervaring alsmede een goedgelijkende pasfoto te zenden aan: Shell Nederland Verkoopmaatschappij N.V., postbus 69, 's-Gravenhage.

